

УДК 371.13

Л.О. Федорович

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ЛОГОПЕДА ДО ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті обґрунтовано доцільність використання компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки майбутніх логопедів у вищому навчальному закладі та уточнено основні категорії: "компетентність", "компетенція", "компетентний".

Ключові слова: підготовка, логопед, компетентнісний підхід, компетентність, компетенція, компетентний.

В статье обосновывается целесообразность использования компетентного подхода в процессе профессиональной подготовки будущих логопедов в высшем учебном заведении и уточнены основные категории: "компетентность", "компетенция", "компетентный".

Ключевые слова: подготовка, логопед, компетентный подход, компетентность, компетенция, компетентный.

Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті визначила, що головною метою української системи освіти є створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти випускникам вищої школи. Переважна більшість науковців і практиків переконані, що підготовка фахівців у будь-якій сфері повинна здійснюватися на новій концептуальній основі в рамках компетентнісного підходу, який передбачає цільову орієнтацію процесу підготовки майбутнього педагога на формування професійної компетентності як інтегрованої характеристики, яка визначає здатність вирішувати професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійно-педагогічної діяльності, з використанням знань, досвіду, цінностей і нахилів особистості. Поняття "підхід" у загальному розумінні означає певну сукупність різноманітних засобів та прийомів, які діють на когось. У науковому розумінні поняття "підхід" трактується як вихідна позиція, що складає основу дослідницької діяльності. Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно зорієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким

людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності. Гостра потреба професійної підготовки логопеда відповідно вимогам часу і наявність передумов для її здійснення визначили *мету нашого дослідження*, що полягає в обґрунтуванні доцільності використання компетентнісного підходу у процесі професійної підготовки логопедів у вищому навчальному закладі. *Завданням дослідження* є узагальнення напрацювань учених з проблеми застосування компетентнісного підходу та уточнення основних категорій, що складають його зміст, а саме: "*компетентність*", "*компетенція*", "*компетентний*".

Основним завданням системи спеціальної освіти сьогодні є не просто забезпечення соціально-біологічного життя дитини з ОПФР, а її інтеграція й адаптація до соціуму, тобто формування соціальної й життєвої компетентності в межах індивідуальних можливостей, що значно розширює професійні функції фахівців, які працюють з такими дітьми. У корекційно-педагогічній діяльності, що спрямована на створення умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб діють як мінімум два суб'єкти – це дитина і педагог-фахівець. Її зміст і структура, як різновид професійної діяльності, з одного боку, відповідають філософським і психологічним трактуванням діяльності, а з іншого, виражають соціальний аспект цієї діяльності, що визначається соціальним замовленням, потребами, особливостями суспільства відображених в політиці держави. Оскільки за педагогічною професією історично закріпилися дві соціальні функції: *адаптивна функція*, пов'язана з пристосуванням вихованця до конкретних умов соціокультурної ситуації, та *гуманістична* – розвиток його особистості, творчої індивідуальності, то в умовах реалізації парадигми особистісно зорієнтованої освіти від того, який старт буде у дитини з ОПФР, залежить якість і *динаміка її особистісного розвитку*. Тому рання допомога й психолого-медико-педагогічний супровід дітей з раннього віку в умовах інклюзивної освіти, зокрема дітей із ризиком порушення мовлення, фахівцем-логопедом стає обов'язковою складовою процесу навчання і виховання, як першої ланки системи спеціальної освіти, а однією з особливостей вищої логопедичної освіти є *зростання вимог* до його компетентності як фахівця. Тому, сьогодні важливо бути не лише кваліфікованим фахівцем, а компетентним. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що він має не тільки професійні знання, уміння та навички, а може приймати відповідальні рішення в ситуаціях вибору, схильний до співробітництва, вирізняється мобільністю, динамізмом, конструктивністю, завжди саморозвивається та виходить за межі своєї дисципліни, вважає свою професію великою цінністю.

Отже, *компетентнісний підхід* у системі вищої професійної освіти зумовлений необхідністю підвищення професійного рівня логопедів відповідно запитам суспільства, є умовою й напрямом модернізації системи спеціальної освіти.

Підготовка логопедів до корекційної діяльності є об'єктом вивчення багатьох досліджень (Л. С. Волкова, В. І. Селіверстов, Г. В. Чіркїна, Р. М. Султанова та ін.), що розкривають процес професійного становлення як оволодіння впорядкованою сукупністю знань, умінь і навичок, відтворюючи традиційні підходи і принципи підготовки фахівців. Проте, професійна діяльність логопеда сьогодні *характеризується* новими вимогами до професійної підготовки, зумовленими зростанням числа дітей раннього віку з вадами мовлення різного ступеня вираженості, етіопатогенезу, що переходять у важкі системні порушення у старшому віці й затримують соціалізацію дитини, дискусійністю питання розуміння дизонтогенезу мовленнєвого розвитку дітей раннього віку зумовленого труднощами діагностики й класифікації норми і порушення значущими для організації ранньої допомоги й інклюзивної освіти в цілому.

Найбільш точно співвідношення понять "*професійна підготовка*" – "*професійне становлення*" та "*готовність*" – "*компетентність*", на наш погляд, подано в лекціях Ю. В. Сенька [10, с. 68]. Учений уважає, що результатом *професійної підготовки* є *готовність* випускника вищої педагогічної школи до педагогічної діяльності, а результатом професійної педагогічної освіти є *професійна компетентність*. На його думку, *готовність* до професійної діяльності як *новоутворення* майбутнього педагога є *фундаментом* його професійної *компетентності*. Тобто, і *готовність*, і *компетентність* – це рівні професійної педагогічної підготовки. *Професійна педагогічна компетентність* – своєрідна зона найближчого (віддаленого) розвитку педагогічної *готовності*, вони не знаходяться у відношенні наслідування: спочатку *готовність*, потім *компетентність*. Сутність і структура понять "*готовність до професійної діяльності*" і "*професійна компетентність*" свідчать про їх тісний взаємозв'язок. *Готовність* і *компетентність* є інтегральним багаторівневим *особистісним новоутворенням*, яке характеризує ступінь підготовленості до діяльності. Однак, слід зазначити, що найчастіше термін "*готовність до діяльності*" науковці пов'язують із процесом *професійної підготовки*, а *компетентність* розглядають як результат *педагогічної освіти*. Поняття "*підготовка*" і "*освіта*" близькі за своїм значенням. Термін "*підготовка*" – загальний термін, що вживається у прикладних завданнях освіти, коли мають на увазі освоєння соціального досвіду з метою його наступного застосування для виконання специфічних завдань практичного, пізнавального або

навчального плану, пов'язаного з певним видом в тій чи іншій регулярній діяльності [8, с. 272]. Термін вживається в двох значеннях: *формування готовності*, як навчання, до виконання майбутніх завдань й відображає реальний процес та інтегрує два види діяльності – навчання і учіння; *готовність* – наявність компетентності, знань, умінь, потрібних для виконання поставлених завдань, коли йдеться про підготовку до конкретних видів діяльності, зокрема логопеда, тобто у більш вузькому значенні й структура готовності включає установку на відповідні дії, а термін "*освіта*" пов'язано з головною метою української системи освіти – створенням умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, забезпечення високої якості освіти вищої школи тобто з цілісним формуванням у майбутнього педагога певних знань, навичок і особистісних рис.

Професійна підготовка майбутнього логопеда має на меті формування *готовності* до управління цілісним педагогічним процесом розвитку мови і мовлення з раннього віку та формування мовної особистості в умовах інклюзивної освіти. Під *готовністю* розуміється сукупність професійно зумовлених вимог, необхідних для ефективного виконання професійно-педагогічної діяльності. Терміни "*готовність*" і "*підготовка*" тісно пов'язані між собою, взаємозалежні й взаємозумовлені, бо та або інша якість готовності фахівця визначається саме тим, яку він *пройшов підготовку*. Тому під терміном "*підготовка*" розуміємо динамічний процес, кінцевою метою якого є формування такої особистісної якості, як *готовність*. У цілому *готовність* до діяльності розглядається як активний стан особистості, що *породжує* діяльність; *наслідок* діяльності; *якість*, що визначає установки на професійні ситуації і завдання; *передумову* цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості, ефективності. Не дивлячись на деякі відмінності в інтерпретації поняття *готовності* та її структури, вона визначається як первинна і обов'язкова *умова успішної діяльності*. Ю. В. Пінчук визначає структуру професійної готовності майбутнього вчителя-логопеда, як інтегральне особистісне утворення, що складається із компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивного та операційно-діяльнісного [8, с. 78].

Отже, одна з проблем вищої освіти – підготовка студента до професійної діяльності в інформаційному суспільстві – зумовлює необхідність простежити розвиток теоретичних основ формування *готовності* до фахової діяльності, оскільки *готовність* до виконання професійних функцій – це *первинна, фундаментальна умова* успішного виконання будь-якої роботи, пов'язана з формуванням компетентності сучасних студентів [2, 3].

Слід зазначити, що в країнах Європи й Америки поняття "*готовність*" усе частіше визначається як "*компетентність*",

"здатність" до вирішення фахових завдань і виконання професійної ролі. *Компетентнісний підхід* – один із нових концептуальних орієнтирів, напрямів розвитку змісту освіти в Україні та світі, що дозволяє здійснити відбір змісту професійної освіти відповідно до потреб особистості й одночасно орієнтує його на інноваційний досвід успішної професійної діяльності в конкретній галузі. Набуття життєво важливих компетентностей дозволяє особистості орієнтуватись у суспільстві, що сприяє формуванню здатності швидко адаптуватися до соціального життя. У цьому зв'язку компетентнісному підходу *надається значущості* як одному з провідних засобів підвищення якості сучасної системи освіти, її відповідності швидко змінюваним умовам життя і потребам особистості. Одним із шляхів вирішення є оновлення вищої освіти, *перенесення уваги з процесу навчання на його результат*, тобто орієнтація змісту й організації навчання на компетентнісний підхід і пошук ефективних механізмів його запровадження. Тому переорієнтація суспільного поступу *на розвиток людини* та розуміння того, що *тільки вона є метою* будь-якого проекту соціального розвитку держави роблять *актуальними проблеми професійної підготовки* майбутнього вчителя в цілому. Компетентнісний підхід забезпечує спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток *базових і предметних* компетентностей особистості, що забезпечує професійне становлення спеціаліста [5, с. 435]. Під результатами навчання розуміється *набір компетенцій*, що включає знання, вміння і навички студента, які визначено програмою навчання в цілому. Окреслимо основні категорії компетентнісного підходу, що складають його зміст, як то: "*компетентність*", "*компетенція*", "*компетентний*".

Таблиця 1.

Тлумачення компетентності та компетенції в науковій літературі

Автор	Означення
С. Ожегов	"компетентність" як "коло питань, у яких суб'єкт є повністю обізнаним; авторитетність у якійсь галузі, володіння компетенцією" [5, с. 288].
Лист МОН № 1/9-484 "Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих	"компетентність" розглядається як інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника вищого навчального закладу для виконання діяльності в певних професійних та соціально особистісних предметних сферах, які визначаються необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності [4, с. 19].

стандартів вищої освіти"	
Татур Ю.Г.	<i>Компетентність</i> – якість людини, яка завершила освіту певного ступеня, що виражається в готовності (здатності) на його основі до успішної (продуктивної, ефективної) діяльності з урахуванням її значущості й соціальних ризиків, які можуть бути пов'язані з нею [11, с. 24].
Беспалов В.П.	<i>компетентність</i> – це інтегративне утворення, що характеризує зрілу особистість людини сучасного суспільства й таке, що охоплює три основні підструктури особистості: мотивацію; здатності; досвід (знання технології й уміння їх застосовувати) [15].
Холодна М.А.	<i>компетентність</i> – це особливий тип організації предметно-специфічних знань, що дозволяють приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності [12, с.207]
Дж. Равен	<i>компетентність</i> – це специфічна здатність, необхідна для ефективного виконання конкретної дії в конкретній предметній галузі, яка включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення а також розуміння відповідальності за свої дії. <i>Бути компетентним</i> – значить мати набір специфічних компетентностей різного рівня. У структурі компетентності виділяє чотири компоненти: когнітивний, афективний, вольовий, навички і досвід [9,142].
Байденко В.І.	<i>Компетенція/компетентність</i> – це здатність робити щось добре, ефективно в широкому форматі контекстів з високим ступенем саморегуляції, саморефлексії, самооцінки, з швидкою, гнучкою й адаптивною реакцією на динаміку обставин і середовища; відповідність кваліфікаційним характеристикам з урахуванням вимог локальних і регіональних потреб ринків праці; здатність виконувати особливі вимоги діяльності й робіт залежно від поставлених завдань, проблемних ситуацій та ін. [14, с. 2-4]
Хуторський А.В.	<i>Компетенція</i> включає сукупність взаємозв'язаних якостей особи (знань, умінь, способів діяльності, досвіду) і є відчуженою, наперед заданою соціальною вимогою (нормою) до освітньої підготовки учня,

	необхідної для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. <i>Компетентність</i> – володіння учнем відповідною компетенцією і включає його особистісне ставлення до неї і предмету діяльності. Компетентність – особистісна якість (сукупність якостей), що вже відбулася, учня і мінімальний досвід діяльності в заданій сфері. [13, с. 141]
Великий тлумачний словник сучасної укр. мови.	"компетенція" визначається як "обізнаність у певній сфері діяльності; коло повноважень певної організації, установи чи особи; загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях і здібностях, які набуті завдяки навчанню" [1, 445].

Проведений нами аналіз щодо понять компетентності показує, що ці поняття на сьогодні не є *однозначно визначеними* й незалежно від трактування, компетентність: завжди розглядається в контексті відповідної їй діяльності; розуміється як важливе новоутворення особистості, що є інтеграцією різних компетенцій людини; характеризує ступінь підготовленості людини до діяльності, характер і ефективність її здійснення; формується в ході освоєння людиною відповідної діяльності; відображає здатність успішно і безпомилково здійснювати діяльність як в стереотипних, так і в нестандартних ситуаціях.

Отже, поняття "*компетентний*" – це характеристика особистісних якостей суб'єкта з врахуванням його набору знань, умінь, навичок; "*компетенція*" – це наперед задана соціальна вимога (норма) до підготовки людини, необхідної для її продуктивної діяльності в певній сфері; "*компетентність*" – інтеграційна характеристика особи, що відображає готовність і здатність людини до професійної діяльності, є метою освіти, її результатом, який трансформує отримані навички та вміння у можливість кваліфіковано виконувати педагогічні завдання.

Перевага компетентнісного підходу полягає в тому, що він дозволяє зберігати гнучкість і автономію в структурі і змісті навчального процесу. Компетентнісна модель фахівця, орієнтованого на сферу професійної діяльності, менш жорстко прив'язана до конкретного об'єкта і предмета праці, що забезпечує мобільність випускників у мінливих умовах ринку праці [5]. Компетентнісний підхід передбачає постійне поновлення знань й оволодіння фахівцем новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань. Тому, проблема компетентнісного підходу сьогодні активно розкривається у дослідженнях українських, російських та зарубіжних учених. Історичний розвиток компетентнісного підходу у світовій педагогічній

думці охоплює чотири основні етапи.

Перший етап розвитку компетентнісного підходу (1960-1970 рр.) – характеризується введенням у науковий апарат категорії "компетентність" та розмежуванням понять "компетенція" та "компетентність". *Компетентність* розглядається як особистісна категорія, а *компетенції* є одиницями навчальної програми, що входять до неї. Поняття "компетенція", "компетентність", "компетентний" широко використовувались у науковій літературі, але не мали чіткого визначення.

Другий етап розвитку компетентнісного підходу (1971-1990 рр.) характеризується використанням категорій "компетенція" і "компетентність" у теорії та практиці навчання мові, професіоналізму в управлінні, керівництві та менеджменті. Виділяють компоненти комунікативної компетенції (лінгвістичний, дискурсивний, прагматичний, стратегічний та соціокультурний). Компетентності розглядаються як кінцевий результат педагогічного процесу, де відповідно до кожного виду діяльності виділяються різні види компетентності.

На третьому етапі (1991-1996 рр.) відбувалося дослідження компетентності як наукової категорії. У вітчизняну педагогіку вводиться поняття "*професійна компетентність*" й визначено чотири види компетентностей: *спеціальна, соціальна; особистісна та індивідуальна компетентність* домінантою якого є визнання 3 основних компонентів в компетентнісній освіті (формування знань, умінь і цінностей особистості), де компетенція виступає головною складовою компетентнісно-орієнтованого навчання: *перша група* відносяться до самої людини як особистості, суб'єкта діяльності та спілкування (збереження здоров'я; ціннісно-смілова; громадянськості; самовдосконалення та саморозвитку); *друга об'єднує* компетенції, що відносяться до соціальної взаємодії людини та соціальної сфери (інтеграції знання; соціальної взаємодії; спілкування); *третья група* об'єднує компетенції, що відносяться до діяльності людини (пізнавальна, інформаційно-технологічна, предметна) [7; 15-25].

На четвертому етапі (з 1996 р. і до сьогодні) здійснюється розробка концептуальних засад компетентнісного підходу, визначено перелік *ключових компетентностей* і висвітлено їх у нормативних документах. На цьому етапі компетентність визначають як сукупність професійних властивостей; складну систему внутрішніх психічних станів та якостей особистості; здатність до реалізації професійних вимог на певному рівні; професійну самоосвіту; гармонійне поєднання знань, умінь і навичок, а також способів виконання професійної діяльності. У цей період відбувається становлення поняття

компетентності, але його тлумачення все ж таки залишається неоднозначним.

У 1996 році Радою Європи вперше окреслено концептуальні засади компетентнісного підходу та визначено перелік *ключових компетентностей*. Міжнародна комісія Ради Європи у своїх документах розглядає поняття компетентності як *загальні або ключові, базові вміння*, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації, кроснавчальні вміння або навички, ключові уявлення, опори або опорні знання. На думку експертів Ради Європи, компетентності передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні й соціальні потреби, це комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок [2].

Експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентностей як "*здатність застосовувати знання й уміння*", що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях (Eurydice, 2002) [2].

Отже, зарубіжні дослідники зміст компетентнісного підходу в освіті пов'язують із *формуванням готовності особистості* мобілізувати всі ресурси, вміння і здібності особистості, що необхідно для виконання завдання на високому рівні. Водночас, проведений аналіз доводить, що визначення компетентності є нечітким, вона окреслюється як спроможність особистості відповідати на індивідуальні та соціальні потреби; знання, вміння, навички; поєднання вмінь, цінностей та ставлень.

Українські вчені проводять дослідження щодо визначення концептуальних засад компетентнісного підходу, який виступає основою оновленням української освіти та дозволяє нівелювати розрив між когнітивним, діяльнісним і особистісним рівнями розвитку майбутнього фахівця. Найбільш узагальнені трактування основних термінів компетентнісного підходу надала О. І. Пометун, зокрема пріоритетність *компетентнісного підходу* полягає у набутті вміння оперувати такими технологіями і знаннями, що задовольняють потреби суспільства [7]. Важливим є не тільки оперувати власними знаннями, а й прилаштовуватися до потреб ринку праці. До таких умінь О. І. Овчарук відносить: оперувати та керувати інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатися протягом життя [6].

Отже, упровадження компетентнісного підходу у ВНЗ дозволить студентам набути необхідних знань, умінь, навичок, професійно важливих якостей, достатніх для виконання посадових обов'язків, необхідних для професійного зростання, зміни профілю роботи, а також інноваційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ, Ірпінь. – Перун, 2005. – 1728 с.
2. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies.
3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
4. Лист МОНУ від 31.07.2008 №1/9-484 "Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти".
5. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Около 53 000 сл. / Ожегов С.И. / Л.И. Скворцов (общ ред.) – 24-е издание испр. – М.: ОНИКС 21 век., 2005. – 895 с.
6. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К., 2003. – С. 13-41.
7. Пометун О.І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О.І. Пометун // Рідна школа – 2005. – № 1. – С. 65-69.
8. Пінчук Ю. Готовність майбутнього вчителя-логопеда до професійної діяльності. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць : Вип. 2. – К.: Актуальна освіта, 2005. – 156 с.
9. Равен Дж. Педагогическое тестирование: Проблемы, заблуждения, перспективы: Пер. с англ., Изд. 2-е, испр. – М.: "Когито-Центр", 2001. – 142 с.
10. Сенько Ю. В. Гуманитарные основы педагогического образования : курс лекций / Ю. В. Сенько. – М.: Академия, 2000. – 240 с.
11. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – с. 20-26.

In the article обґрунтовано expedience of the use of компетентнісного approach is in the process of professional preparation of future speech therapists in higher educational establishment and basic categories are specified: "competence", "jurisdiction", "competent".

Keywords: preparation, speech therapist, компетентнісний approach, competence, jurisdiction, competent.

Отримано 4.10.2011